

Baranyi Tamás Péter

„Egészen váratlanul külügyminiszter lett” – kisebbségi komplexus és nyugati vonzalom a Magyar Népköztársaság külpolitikájában

Az 1945 és 1989 közötti, egyre kevésbé elszigetelt és egyre inkább kibontakozó magyar külpolitikának sok szelete ismeretes és képzni ma is a tudományos érdeklődés tárgyát, bár nem készült átfogó, szintetizáló mű a korszak diplomáciájáról. Kevés figyelem fordult így a külpolitika egyik alapvető tényezőjére, a diplomáciai szolgálat tagjainak és a külpolitikai döntéshozóknak az emberi és csoporttényezőire, holott ez a szempont több más témában létjogosultságot szerzett magának.¹ Jelen tanulmány nem összefoglaló jelleggel, hanem betekintés szintjén, esszészerűen kíván foglalkozni a Kádár-kori magyar külpolitika általános kisebbségi érzésével, s ennek külpolitikát érintő hatásaival.

A Rákosi-korszak szigorúan a szovjet érdekeknek megfelelni kívánó külpolitikája bizonyos értelemben egyszerű képlet volt az 1956 utánihoz képest. Rákosi Mátyás alapvető célja a belpolitikában a szovjet rendszer minél tökéletesebb átültetése volt, a külpolitikában pedig a szovjet vonal minél hitelesebb követése. Ahogy Pritz Pál fogalmaz, „*az ország népét kollektíve fasisztának tartó Rákosi Mátyás számára nem volt kérdéses a moszkvai akarat előtti maradéktalan meghajlás*”.² Ez annyiban szorulhat kiegészítésre, amennyiben minden más emberi viselkedés is. Rákosi, noha érdeke és szándéka szerint a szovjet külpolitikát kívánja utánozni, tökéletesen sem a saját önérdékével, sem a moszkvai akarral nem lehetett tisztában. Világosan látszik ez a Rákosi, a pártvezetés és a szovjetek közötti konfliktusokból is.

Az 1945–1956 közötti diplomácia legfőbb problémája éppen a közigazgatás át-szervezése volt. A külügyet ez talán nem érintette annyira drasztikusan, mint a belügyet vagy a honvédséget, de természetesen a külügyi szolgálat is alaposan megújult: a káderekkel való feltöltés egy ilyen területen, például a nyelvtudás hiá-

¹ Lásd az osztrák-magyar külpolitikai apparátusról: GODSEY, William D. Jr.: *Aristocratic Redoubt. The Austro-Hungarian Foreign Office on the Eve of the First World War*. Purdue University Press, West Lafayette, 1999. A két világháború közötti diplomácia esettanulmányait nyújtja CRAIG, Gordon A.–GILBERT, Felix (szerk): *The Diplomats, 1919–1939*. Princeton University Press, Princeton, NY, 1994. Amerikai példákat hoz fel általános összefüggések feltárásánál: KOWERT, Paul A.: *Groupthink or Deadlock. When do Leaders Learn from their Advisors*. Albany, State University of New York Press, New York, 2002. Az első amerikai hidegháborús külpolitikai nemzedék szociológiai hátterét vizsgálja: ISAACSON, Walter–THOMAS, Evan: *The Wise Men. Six Friends and the World They Made*. Simon & Schuster, New York, 1986.

² PRITZ Pál: *Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században*. IN: PRITZ Pál (szerk), *Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században*. A VI. Hungarológiai Kongresszus (Debrecen, 2006. augusztus 22-26.) szimpóziumának anyaga. Magyar Történelmi Társulat, 2006. <http://mek.oszk.hu/05200/05284/05284.htm#2>

nya miatt, nem mehetett olyan gyorsan.³ A külügyi szolgálat egyébként hatalmas presztízscsökkenésen ment keresztül, a párton belül viszonylag nyugalmas, a figyelem központjából kieső pozíciónak számított.⁴ A külügyek első, szovjet megszállás utáni irányítójának karrierje például meglehetősen jó képet fest arról, mennyire esetlegesen kerültek ebbe a pozícióba (is) a többé-kevésbé amatőr politikusok. Haraszi Miklós visszaemlékezése szerint Gyöngyösi János „*még az első világháború idején orosz hadifogoly volt, jól beszélt oroszul, tolmács lett, s amikor bejöttek az oroszok, elkerült Debrecenbe, és egészen váratlanul külügyminiszter lett. Úgy tudom, tanár volt eredetileg. De a Külügyminisztériumban szolid, korrekt, csendes embernek tűnt, aki nem csinált különösebb dolgokat, de különösebb hibákat sem követett el.*”⁵ A külügyi nyelvezetet már Rajk László hivatali ideje alatt, 1948 októberében próbálták meg egyszerűsíteni. A körlevélben küldött lista többek között a következő szavakat tartalmazta:

„*Kota=ügyirat; Ad acta /a.a./=irattárba /ir.-ba/; Aid mémoire=emlékeztető; Cassat=érvénytelen, semmis; Cérémonial=szertartásrend; Chiffro=rejtjel; Claris=nyílt/távirat/; Coda=kódex; Designal=kijelöl; Ex off o=hivatalból; Expediálás=elküldés; Giro=átmenő /átm./; Index=név- és tárgymutató; Inspekció=ügyelet; Memorandum=emlékirat.*”⁶

Bár a külföldi szavakat viszonylagos gyorsasággal irtották ki a magyar diplomáciai nyelvezetből, a munkásmozgalmi szóhasználat burjánzása miatt egy még sokkal kuszább és nehezebben követhető zsargon jött létre.

Természetesen a korszak külpolitikáját is a legfelsőbb pártvezetés határozta meg, amit Rákosi a szovjet vonal tudomása szerinti legjobb követésében igyekezett irányítani. Az ő felfogásában Magyarország éppen hogy a szovjet megszállással nyerte vissza független külpolitikai cselekvési szabadságát. „*A magyar békeszerződés ratifikálásával megnyílt az út arra, hogy hazánk bel- és külpolitikai téren teljes önállósággal intézze sorsát. Újabb történelmünk folyamán most van először módunk arra, hogy olyan külpolitikát folytassunk, amelyet egyedül a magyar dolgozó nép érdekei diktálnak.*”⁷ Hozzá kell tenni, hogy a szovjetek egyáltalán nem voltak ilyen kedvező véleménnyel Magyarország külkapcsolatairól. Ivan Majszkij külügyi népbiztos-helyettes 1944 januárjában így foglalta ezt össze: „*A Szovjetunió nem érdekelt erős Magyarország létrehozásában. [...] A Szovjetunió politikájának Ma-*

³ SÁRINGER János: *Fejezetek a magyar külügyi igazgatás 1945 és 1948 közötti történetéből*. Külügyi Szemle, 2011/4. 131.

⁴ A külpolitika presztízskének zuhanását az is világosan mutatja, hogy nem készült átfogó feldolgozás a korszak külpolitikájáról vagy Külügyminisztériumáról. Sőt, a nagy összefoglalások és a Rákosi-korszakkal foglalkozó összefoglaló munkák is csak épphogy megemlítik ezt a területet. Az 1945-ös fegyverszüneti megállapodáson és az 1947-es párizsi békeszerződésen kívül a figyelem szinte teljesen elkerülte a külpolitikát.

⁵ HEGEDŰS B. András-KOZÁK Gyula: *Vásárhelyi elvtárs, maga nem érti, miről van itten szó!* Beszélő, 6. évfolyam, 9. szám. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/%E2%80%9Evasarhelyi-elvtars-maga-nem-erti-mirolvan-itten-szo%E2%80%9D>

⁶ SÁRINGER: 150. 155.

⁷ RÁKOSI Mátyás: *Növekednek a demokrácia erői*. Szabad Nép, 1947. október 19. Idézi: RÁKOSI Mátyás: *A Fordulat éve*. Szikra kiadó, Budapest, 1948. <http://mek.oszk.hu/04400/04493/04493.htm>

*gyarországgal kapcsolatban arra kell korlátozódnia, hogy megőrizze a magyar álmot, de lehetőleg szűkítse területét a néprajzi elvet szigorúan követve. [...] Magyarországot, legalábbis a háborút követő években, nemzetközi elszigeteltségben kell tartani.*⁸

Rákosi természetesen a független magyar külpolitikát a nemzetközi osztályharc, a szovjet vezetés elfogadása, valamint a Zsdanov doktrína alapján képzelte el – a zsdanovi elvet egyébként több beszédében is védelmezte és kritikussait rosszulindulatúan leegyszerűsítőnek minősítette.⁹ Természetesen a korszak külpolitikájában is lépten-nyomon tetten érhető a kisebbségi komplexus, az ország szuverenitásának névleges volta, amit retorikai túlzásokkal igyekeztek kompenzálni, miközben magánemberként nem tudtak úrrá lenni rajta. *„Az elvtársak látják, hogy mostanában egyik külföldi delegáció a másiknak adja a kilincset, ami szintén mutatja, hogy a magyar demokrácia tekintélye megnőtt.*”¹⁰ Rákosi Mátyás maga is ellentmondásos személyiség volt: a proletár düh mögött polgári neveltetés állt, amit mi sem érzékeltetett jobban, mint az, hogy személyiségében jól megfért a Nemzeti Színház lerombolása azzal a ténnyel, hogy maga nagy operettrajongó volt, holott ennél kevésbé „progresszív” műfajt akkor is nehéz lett volna elképzelni.¹¹ Dr. Karl Braunias osztrák követ látogatásakor azt mondta, hogy a két ország közötti kapcsolatok nagyon fontosak, ezt ő, *„mint régi osztrák-magyar”,* mindennél jobban tudja.¹² Ennél is beszédesebb azonban az a dilettantizmus és egyszerűség, amivel érdeklődött Brauniasnál. Az osztrák követ beszámolója szerint Rákosi elmondta, hogy *„személyesen ismeri Ausztria sok részét, különösen jól érzi magát Bécsben, és szívesen látná ismét Bécsset, azért, hogy régi emlékeit felfrissítse. Ezzel összefüggésben kijelentette, nem tudja pontosan, vajon ő ki van-e utasítva Ausztriából.”*

Rákosinak a Magyar Népköztársaságról alkotott képének ellentmondását jól szemlélteti a Karsatov szovjet állambiztonsági tanácsadóval folytatott beszélgetéséről készült feljegyzés. A két bővített mondat közül az első nagyvási hóbortról, a másik pedig (akár tettett) kisebbségi érzésről tesz tanúbizonyságot. Karsatov leírásában: *„Rákosi elvtárs nem egyszer kijelentette, hogy Magyarország mint magas kultúrával rendelkező és gazdaságilag fejlett ország, például szolgálhat a többi népi demokratikus ország számára. Ugyanakkor Rákosi nem egyszer hangsúlyozta, hogy Magyarország kis ország, nem nagyobb Moszkva megyénél, és ő »csak egy megyei titkár«.*”¹³ A külpolitika egyébként Sztálin 1953-as halála után lassanként

⁸ BARÁTH Magdolna: *I.M. Majszkij feljegyzése „a jövő világ kívánatos alapelveiről.”* Külpolitika, 1996/3-4. 160.

⁹ A Külügyminisztérium „rangját” mutatja az is, hogy Rajk László 1948 augusztusában lett külügyminiszter, tehát akkor, amikor a későbbi perében kulcsszerepet játszó szovjet-jugoszláv szakítás már megtörtént, illetve amikor a párton belül már szervezkedtek Rajk ellen. Külügyministersége tehát alig leplezett parkoló pályának tekinthető.

¹⁰ RÁKOSI: i.m.

¹¹ Sőt, az operettnak kiemelt helyet szántak a kultúrdiplomáciában, s „szocialista átalakításokkal” a magyar kultúra fő exportcikkévé kívánták tenni. Lásd: HELTAI Gyöngyi: *Operett-diplomácia. A Csárdáskirálynő a Szovjetunióban 1955–1956 fordulóján.* Aetas, 2004/3. 87-118.

¹² GECSÉNYI Lajos: *Az osztrák követ Rákosinál.* História, 1995/3. 31-34.

¹³ BARÁTH Magdolna: *Szovjet tanácsadó feljegyzése Magyarországról, 1950.* Betekintő, 2013/2.

kezdett feleszmélni a teljes kézivezérlés és az osztályharcos lózungok közül. Ezt mi sem szemlélteti jobban, mint az 1953 után a Szovjetunióban megindult folyamat, a humántudományok rehabilitációja, melynek keretében létrehozták a Világgazdasági és Nemzetközi Kapcsolatok Intézetét a Szovjet Tudományos Akadémián.¹⁴

A Nyugathoz való ambivalens hozzáállás, a felsőbürokrácia különös, nyilván hivatalos megvetéssel kevert érdeklődése, sőt, kimondott érzelmi függése más rétegekben is tetten érhető. Barnes amerikai ügyvivő nem sokkal az 1956-os forradalom kitörése előtt fogadást rendezett egy amerikai filmküldöttség tiszteletére, ahol a díszvendég a Paramount Pictures igazgatója volt. A Külügyminisztérium jelentése szerint „*az estnek igen kellemetlen mélypontja volt, amikor Barnes ügyvivő Szarka miniszterhelyettől kért engedélyt, hogy a Népművelődési Minisztérium beosztottai rendszeresen látogathassák az amerikai követség filmbemutatóit*”. A magyar apparatcsikok „*csoportokba verődve várták Barnes-t a válasszal*”.¹⁵ Érdekes ugyanakkor, hogy a Nyugathoz fűződő vonzalom mellett a kommunista világorradalom biztos közeledtében bízva néha olyan értékeléseket nyújtottak be, melyeknek semmi köze nem volt a valósághoz, és a kívánsággonddolkozón kívül semmi más nem szolgált alapul hozzájuk. Kiváló példa erre egy 1952-es értékelés, mely szerint „*az elmúlt esztendőben Japán fasizálása és militarizálása erőteljesen fokozódott, [...] ennek következtében 1953-ban a japán nép harcának ébredése várható*”.¹⁶

A világszimpátiát kiváltó 1956-os forradalom és szabadságharc leverése, a szovjet hadsereg bejövetele, az új kommunista vezetés felállítása és a megtorlások ténye ellehetetlenítette a Kádár-kormány külpolitikáját. Az ENSZ BT 1956. október 28-án tűzte napirendjére az ún. magyar kérdést, ami az 1963-as amnesztiáig ellehetetlenítette a Kádár-kormányt Nyugaton. A nemzetközi elszigeteltséget a kormány két irányban, a szomszédos szocialista országokkal, valamint a harmadik világ ún. el-nem-kötelezett országaival való kapcsolatépítéssel próbálta megkerülni.¹⁷ A szomszédos országokkal való kapcsolatokat illetően lehetett a leggyorsabban eredményre jutni. Az első alkalmas pillanatban, még 1956 novemberében pártküldöttségek érkeztek Budapestre, hogy támogatásukról biztosítsák a kormányt. Az összes környező ország kommunista pártjából érkezett küldött, kivéve Bulgáriából.¹⁸ Így a belpolitikai helyzet megszilárdítása után szinte közvetlenül, 1958 elején Kádár Romániába látogatott, majd az év végén Münnich Ferenc Cseh

http://www.betekinto.hu/2008_4_barath

¹⁴ COHEN, Warren I.: *The Cambridge History of American Foreign Relations. Volume IV. America in the Age of Soviet Power, 1945-1991*. Cambridge University Press, Cambridge, 1993. 83.

¹⁵ Szigeti Károly, az angol-amerikai osztály vezetőjének feljegyzése Barnes fogadásáról, 1956. október 13. MOL, Küm, XIX-J-1-j, USA tük, 1947-1964, 140t, 26. doboz, sz. n. Idézi: BORHI László: *Hadüzenettől rendszerváltásig. Az Egyesült Államok és Magyarország, 1941-1991*. Akadémiai doktori értekezés, Budapest. 107.

¹⁶ WINTERMANTEL Péter: *A magyar-japán diplomáciai kapcsolatok felújításának története (1945-1959)*. Külügyi Szemle, 2009/2. 119.

¹⁷ ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 512.

¹⁸ FODOR János: *Román-magyar kapcsolatok a kommunizmus időszakában. Az 1958-59. évi találkozó körülményei és következményei*. Magyar kisebbség, 2010/3-4. 272.

szlovákiába. A Kádár-kormány fogadásának, legalábbis „*a szocialista nemzetközösségbe*” való újbóli befogadásának azonban ára volt. Románia és Csehszlovákia így ellenállás nélkül keresztülvitte a régóta dédelgetett nemzetállami, kisebbségi jogokat sértő agendáját, ami keleti szomszédunknál a Babeş–Bolyai Egyetem összeolvasztását, Prágában pedig egy új, kisebbségi elveket is sértő alkotmány elfogadását jelentette.¹⁹ Az 1958-as romániai magyar delegáció lépten-nyomon román erődemonstrációval szembesült, miközben ők a jószomszédi politika jegyében újra és újra leszögezték, hogy nincsenek magyar területi igények. Még azt az, egyébként még a szocialista internacionalizmus mércéjével mérve is belügyekbe való beavatkozást jelentő felvetést is végig kellett hallgatniuk Aurel Mălnăşeanu külügyminiszter-helyettestől, hogy „*a román elvtársak aggodalommal figyelik a magyar himnusz hatását, különösen a magyar lakosságra, és szívesen vennék, ha már más himnuszunk lenne*”.²⁰ Az erdélyi magyarság jó részét tömörítő Magyar Autonóm Körzet felszámolásával az RKP még két évet várt.

Egyértelműbb sikerek mutatkoztak a harmadik világ vonatkozásában. Sík Endre, korábbi washingtoni magyar követ 1958–1962 között, maga is az afrikai történelemmel foglalkozó történész volt, aki sikeresen terjesztette ki a harmadik világ irányába a magyar diplomácia érdeklődését. Ezek ebből a szempontból kulcsfontosságú évek voltak, hiszen húsz afrikai ország nyerte el függetlenségét és lépett be az ENSZ-be. Kormányküldöttségek jártak Fekete-Afrika új országaiban, 1960-ban Szukarno, 1961-ben Nkrumah látogatott Budapestre.²¹ Az egész fejlődő világon a „*szocialista know-how-t*” terjeszteni hivatott TESCO Nemzetközi Együttműködési Irodát 1962-ben alapították.²²

A legfontosabb természetesen a Szovjetunióval való jó viszony fenntartása és a világ felé a szuverén, független Magyarország képének sugárzása volt. Ezért lett különös jelentősége Nyikita Hruscsov pártfőtitkár 1958-as magyarországi látogatásának. 1945 óta nem volt hasonlóan nagyszabású rendezvény a magyar fővárosban, és mivel a nagyszombati nap is érintett volt, a pártvezetés komolyan fontolórra vette a körmenetek betiltását vagy korlátozását Budapesten, vagy akár az egész országban.²³ A látogatás legfontosabb célja a béke és a rend képének megerősítése volt, amit Hruscsov nemcsak budapesti, hanem az egész országot érintő kedélyes látogatása során igazolt is.²⁴ 1959 nyarán a Politikai Bizottság ülést tartott arról, hogy a Várban egy olyan szállodát kellene felépíteni, ami reprezentatív és külföldi vendégek fogadására is alkalmas – ami egyébként önmagában is jelzi a magyar

¹⁹ ROMSICS: 512.

²⁰ FODOR: 270.

²¹ BÚR Gábor: *Hungarian Diplomacy and the Non-Aligned Movement in the Cold War*. IN: MAJOROS István – MARUZSA Zoltán – RATHKOLB, Oliver (szerk): *Österreich und Ungarn im Kalten Krieg*. ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék – Universität Wien, Institut für Zeitgeschichte, Wien – Budapest, 2010. 369.

²² Tesco Consulting Ltd. honlap <http://www.tescoconsulting.hu/cegunkrol/hirek/tortenetunk1.html>

²³ RAINER M. János: *Egy látogatás anatómiája*. IN: RAINER M. János: *56 után*. 1956-os Intézet, Budapest, 2003. 51. 56.

²⁴ ROMSICS: 512.

külpolitika felkészületlenségét. Az ülésen részt venni nem tudó Kádár levelet küldött, melyben kifejtette, hogy ő ugyan nem gondolt a Vár területének idegenforgalmi fejlesztésére; helyette inkább hivatalok és minisztériumok beköltöztetését tervezte. A PB nem támogatta Kádár elképzelését, arra hivatkozva, hogy a Várat sok turista keresi fel, akik között nyugati kémeek is lehetnek, akik veszélyeztethetnék e hivatalok működését.²⁵

A magyar külügyi szolgálat még 1956 után is csak nagyon lassan szabadult meg a sztálinista külpolitikai igénytelenségtől. Egy 1957-es jelentésben az athéni követ például arra panaszkodott, hogy a magyar küldöttség ruházata egyszerűen nem megfelelő a diplomáciai szolgálat ellátásához. Ahogy fogalmaz: „A központ (hasonlóan néhány testvéri ország központjához) elhanyagolható kérdésnek tekinti a diplomatak alkalmi ruházatának kérdését. [...] népi demokráciánk képviselői sokszor a legképtelenebb szabású és nagyságú ilyen ruhadarabokban jelennek meg hivatalos aktusokon, mivel egymástól, vagy jelmezkölcsönzőtől kölcsönzik ki azokat. Megbízólevelem átadásakor hárman három különböző szabású és korból származó frakkban voltunk, ami aligha járulhat hozzá országunk tekintélyének öregbítéséhez. [...] véleményem szerint meg kell találni a módját annak, hogy tőkés országokban az ott szolgálatot teljesítő diplomatáknak ilyen célokra megfelelő összeget bocsássanak rendelkezésre, viszont ennek ellenében kötelezzék őket arra, hogy ezeket a ruhadarabokat mérték után, rájuk szabva beszerezzék.”²⁶ A frakk, mint a cilinder és a szivar mellett a kommunista karikatúrákon a „kizsákmányoló kapitalista” ikonográfiájának központi elemei, természetesen tudathasadásos érzelmeket is okozott a kelet-európai országok külügyi képviselőinél.²⁷ A magyar-amerikai viszony volt talán a legrosszabb a Kádár-kormány nyugati kapcsolatai közül. Nemcsak a nagypolitika, de a külügyi szolgálat tagjai is megpróbálkoztak tenni a kapcsolatok normalizálása érdekében. Zádor Tibor washingtoni ügyvivő kísérlete a megszokottnál nagyobb önállóságról tett tanúbizonyságot, de végeredményben inkább mulatságosan sikerült. Zádornak több ötlete volt a kapcsolatok normalizálásával kapcsolatban, így például a küldöttség számának növelése, de arra is gondolt, hogy Magyarország külföldi megítélésén sokat segítenének filmvetítések a követség épületében. Meg akarták mutatni, hogy, ahogy fogalmaztak, „az ellenforradalom nyomai eltűnőben vannak”, Magyarországon béke és nyugalom van. Ám ilyen filmet „természetesen nem találtak”, úgyhogy a követség dolgozói állítottak össze egyet a fellelhető filmhíradók segítségével. Felkészületlenségüket mi sem jelzi in-

²⁵ MOL M-KS 288. f. 5/1959/141. ő. e. Idézi: BÁNYIK Ágnes: *Nyitás a világ felé. Budapesti szállodafejlesztés a „hosszú” hatvanas években.* Kiadatlan szakdolgozat. PPKE BTK, Új- és Legújabbkori Történelmi Tanszék, 2010.

²⁶ KURECSKÓ Mihály: *Diplomaták cilinderben.* Archivnet – XX. századi történeti források. http://www.archivnet.hu/diplomacia/diplomatak_cilinderben.html

²⁷ 1948-ban Rákosi Mátyás is hasonló „dilemmát” említ. Egy beszédében így fogalmazott: „Az utóbbi hetekben szinte közelharcot kellett vívnom, hogy frakkba ne bújtanának, mert azt mondták, hogy a diplomáciai fogadásra a kommunista főtitkárnak is frakkban kell megjelenie. Egyelőre sikerült kivédenem ezt, de nem garantálom, hogy a »sok lúd disznót győz« alapon előbb-utóbb még engem is nem fognak frakkba bújtatni.” IN: RÁKOSI: i.m.

kább, minthogy vetítővásznat is a román követségről kellett kölcsönvenniük. A filmvetítés nem aratott osztatlan sikert, hiszen az amerikai vendégek erősen kételkedtek abban, hogy a *Hungary 1957* című film valóban 1957 Magyarországon játszódott.²⁸ Közben azonban visszatekintve nevetséges reakciók is nehezítették a magyar-amerikai viszonyt. A kapcsolatokat legtovább feszélyező Mindszenty-üggyel kapcsolatban a legbizarrabb esemény az volt, amikor az Amerikai Nagykövetség Szabadság téri épületében álarcos Halloween-napi ünnepélyt tartottak, a követség dolgozói pedig még az utcára is kimentek a maszkjaikban. Az állambiztonság emberei azonnal a helyszínen teremtek és letépték az álarcokat, hogy lásák nem a száműzetésben lévő bíboros-hercegprímás rejtőzik-e az egyik alatt. Az eset után egyébként beszüntették a Halloween ünneplését az épületben.²⁹ A magyar-amerikai viszony, valamint az egész nyugati világgal való kapcsolatok javítására csak az 1963-as amnesztia biztosítása után nyílt mód.

Kádár János maga kezdetben nem volt túl gyakorlott a külügyi kérdésekben, de idővel nemcsak a külpolitika elméleti megalapozását, de a döntéshozatalt is egyértelműen saját hatáskörébe vonta. Egy amerikai diplomata, Hillenbrand így jellemezte Kádárt 1967-ben: „*Semmi hamis alázatosság. Egy olyan ember magabiztosságával beszélt, aki nemcsak pártfőnök, hanem aki a valódi hatalmat birtokolja ebben az országban.*”³⁰ Kádár János mindvégig meglehetősen biztossággal tartotta a kezében a külpolitika intézését.³¹ Meglehetősen nyíltsággal beszélt például a nemzetközi szervezetekkel kapcsolatos szkepsziséről is. Ahogy U Thant ENSZ-főtitkárnak elmondta, „*ha arról van szó, hogy Kongó ásványi kincseinek nagy részére a belgák vagy az angolok, vagy az amerikaiak tegyék-e rá a kezüket, akkor az ezzel kapcsolatos költségek finanszírozásában nem vagyunk hajlandók résztvenni. Kevés dollárunk van, de ha sok dollárunk lenne, akkor sem vállalkoznánk ennek a finanszírozására.*”³² Kádár János 1960-as New York-i útja még nem volt minden negatív feltűnés nélküli. A State Department egy „*baráti és megbízható forrása*” szerint Kádár például úgy vélte, a magyar-amerikai kapcsolatokban 1956 óta „*sok gyerekes*” dolog történt. Ahogy fogalmazott: „*Az Egyesült Államok kormánya, és mi magyarok is, úgy viselkedünk mint a gyerekek. Időről-időre kiutasítunk egy diplomáciai küldöttet: egy amerikai egy magyarért.*”³³ Tanácsai egyszerűek voltak és tükrözték az ország legalapvetőbb problémáját: a legitimáció hiányát. Külpolitikai mission statementtel is felér az egyik okfejtése. „*Nem szeretem a németeket (Adenauer*

²⁸ Zádor Tibor jelentése a Külügyminisztériumnak, filmbemutató tartásáról, 1958. február 28. MOL, Küm, USA tük, XIX-J-1-j, 1947-1964, 140t. 26. doboz, 002065 és Bartha János ideiglenes ügyvivő jelentése Sík Endre külügyminiszternek filmbemutató tartásáról, uo. 104/2, 1958. Idézi: BORHI: 155.

²⁹ *Personal Reminiscences about 1956 and Cardinal Mindszenty*. Embassy of the United States, Budapest, Hungary. <http://hungary.usembassy.gov/reminiscence.html>

³⁰ *Foreign Relations of the United States, 1964-1968, Volume XVII, Eastern Europe*. Document 113. 318.

³¹ BÉKÉS Csaba: *Európából Európába. Magyarország a nemzetközi konfliktusok keresztjében, 1945-1990*. Gondolat kiadó, Budapest, 2004. 238.

³² PÉTER János: *Jelentés U Thant főtitkár magyarországi látogatásáról*. Parallel Archive. <http://www.parallelarchive.org/document/1665>

³³ *Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region, Soviet Union, Cyprus, Document 32*. 126.

Németországra gondolok), de egy német szó írja le a legjobban, hogy kellene ezt a kérdést kezelni: a Realpolitik. Nem utáljuk az amerikaiakat. És legyünk realisták, kik vagyunk mi? Kis tetvek vagyunk ebben a nagy világban. Ugyanakkor van egy előfeltétele a jobb kapcsolatoknak, hogy az USA kormánya ismerje el a kemény tényeket. A Magyar Népköztársaság kész tény. Itt van ma. Itt lesz holnap. Semmi mást nem kell tenniük, mint elismerni ezt a tényt. A többi egyszerű. Akkor visszaállíthatjuk a normális diplomáciai képviselőt ehelyett a nevetséges ügyvivői piszkálódás helyett.”³⁴

U Thant ENSZ-főtitkár 1963-as magyarországi látogatása után a kádári Magyarország elszigetelődése fokozatosan véget ért: az ország kitört a nemzetközi karanténból. Ezzel párhuzamosan a magyar külpolitika is egyre inkább professzionálisra kezdett válni. Magyarország külpolitikája idővel határozottan karakteressé vált, fő célja pedig a kádári életmód-politika fenntartása és a Nyugattal való egyre több kereskedelmi kapcsolat kialakítása volt, miközben a moszkvai vezetéshez a konstruktív lojalitás elve alapján álltak hozzá.³⁵ Hasonlóképpen fontos volt a külügyi apparátus átalakulása, de talán a leginkább a külügyminiszter személye. Péter János korábban református lelkész (majd püspök) volt, aki Budapesten, Párizsban és Glasgow-ban is tanult. 1945-ben került a Külügyminisztériumba a nyelvtudása miatt, és 1947-ben a békedelegáció tagja volt Párizsban. 1961–1973 között volt a Magyar Népköztársaság külügyminisztere. Diplomáciai tevékenysége, a nemzetközi enyhülés Magyarország érdekei szerinti felhasználása mindenképpen a legtehetségesebb 1945 utáni külügyminiszterre teszi, 1967. januári előterjesztése a dunai népek együttműködéséről pedig kifejezetten innovatív és bátor lépés volt. Az alig burkoltan az Osztrák-Magyar Monarchia gazdasági együttműködési keretére emlékeztető tervet sose sikerült elfogadtatni a szovjetekkel, akik a blokkszemléleten túli regionális szervezkedéseket mindig gyanakodva figyelték. Pedig Péter még azt az elképesztően rafinált érvelést is bevetette a szovjeteknek, miszerint egy regionális dunai együttműködés létrejötte esetén a semleges Ausztriát is közelebb lehetne vonni a szovjet blokkhoz.³⁶ Békés Csaba, a kádári külpolitika kiváló ismerője emiatt úgy véli, Péter Jánost akár magyar Rapackinak³⁷ is lehetne nevezni. Egy 1972-ben Henry Kissingernek küldött amerikai diplomáciai távirat kissé negatívabb színezettel, de szintén elismerően nyilatkozik Péter tehetségéről: „*protestáns lelkészként, minthogy korábbi életében az volt, [Péter] sikamlós, kifejezetten megbízhatatlan alak, aki nagyon is kiérdemelte német becenevét, a Schwarzer Peter-t.*”³⁸ Adam

³⁴ *Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region, Soviet Union, Cyprus, Document 32.* 127.

³⁵ BÉKÉS (2004): 247.

³⁶ BÉKÉS Csaba: *A Helsinki-folyamat hatása a magyar külpolitikai gondolkodásra.* Idézi: PRITZ (2006).

³⁷ Adam Rapacki lengyel külügyminiszter (1956–1968), a Közép-Európa nukleáris fegyverektől való mentességét célul kitűző Rapacki-terv megalkotója. A keleti blokkban a neve az önálló kezdeményezésű külpolitikával forrott össze. A Rapacki-tervről bővebben lásd például: MARUZSA Zoltán: *A Rapacki-terv osztrák és magyar diplomáciai források alapján.* Századok 2009/1. 161-200.

³⁸ *Foreign Relations of the United States, 1969-1976 Volume XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972.* Document 127. 297.

Rapackinak vacsorát rendeztek a tiszteletére 1965 márciusában, budapesti tartózkodása során, ahol alkalma volt beszélgetni Péter Jánossal a külpolitikáról. Ebből a beszélgetésből az is kiderül, hogy a külpolitika professzionalizmusának a hiánya természetesen nemcsak magyar, hanem össz-kelet-európai jelenség volt. Rapacki például felhívta a figyelmet arra, hogy a kommunista diplomatáknak kevesebb termelési beszédet kellene tartaniuk és kevésbé kellene koncentrálniuk a munkásmozgalom nagy ünnepeinek megszervezésére és megtartására. Akkoriban például az volt a lengyelek egyik nagy problémája, hogy az április 4-i ünnepély és a lengyel nemzeti ünnep ütötték egymást, ezért nehéz volt az egyik küldöttség útját bonyolítani.³⁹ Rapacki diplomatikusan így fogalmazott: „*Kiegészítésül mosolyogva hozzátette, hogy nagy munka áll előttünk a szocialista országok egymás közötti protokolláris szokásainak egyszerűsítése és ésszerűsítése terén.*”⁴⁰ Természetesen a korszak külpolitikai nyelvezetét illetően is nagyfokú egyszerűsítésre lett volna szükség. Balogh András ezt így fogalmazta meg egy interjúban: „*valami egészen speciális bizánci nyelvezetet használtunk, ezt meg kell tanulnia annak, aki értelmezni akarja*”.⁴¹

Az állandó reformigény mellett természetesen nagy problémát jelentett a lehetőségek pontos feltárása is. Balogh András a Kádár-korszak külpolitikájáról úgy fogalmazott, hogy nem lehetett tudni, hol volt a fal. „*A Rákosi-rendszerben ez könnyű volt, mert messziről látszott a fal, és rá is volt írva.*” Kádár alatt azonban nem lehetett tudni, hogy meddig lehet elmenni a kultúrában, a gazdaságban és a külpolitikában.⁴² A korábbi problémák nagyon lassú javulása mellett természetesen a magyar külpolitika további sikereket ért el. Mérföldkő volt Péter János párizsi útja: Franciaország keleti nyitási politikája révén Magyarország újra nyugati országok képviselőivel ült tárgyalóasztalhoz. A kisebbségi érzés azonban még a kádári rendszer legitimitációjának hallgatólagos elismerése után is folytatódott. Péter János külügyminiszter például így válaszolt francia kollégájának, Couve de Murville-nek a franciák „*európai Európa*” koncepciójával kapcsolatban: „*Az összes szocialista ország közül mi voltunk az elsők, akik kifejtettük álláspontunkat ebben a kérdésben. Mi magyarok, mi is Európaiak vagyunk.*”⁴³ Az a hév, amivel Magyarország – egyébként nyilvánvaló – európai voltát hangsúlyozták, valamint Magyarország szuverenitását, csakis egy olyan ország külügyi szolgálatától érthető, melynek valóban gondjaik voltak a szuverenitással és az európaisággal. Mindazonáltal kétségtelen tény, hogy Magyarország jól kihasználta az enyhülés adta lehetőségeket, és egyre közelebb fűzte kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatait a nyugati országokkal. A francia kapcsolaton kívül ez az NSZK-val való kapcsolatfelvétel korai ötletét, az egyre javuló kereskedelmi feltételeket, a vietnámi háborúban való sikertelen közvetítési

³⁹ Péter János találkozója Adam Rapackival. MOL XIX-J-1-j-Lengyelország-IV-135-002163/001015 (75. doboz)

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Apáti-Tóth Kata interjúja Balogh Andrásal. Terror Háza Múzeum archívuma. 46.45–53.50

⁴² Apáti-Tóth Kata interjúja Balogh Andrásal. Terror Háza Múzeum archívuma. 26.20–28.40

⁴³ AMAE Europe-Hongrie, Carton 2416. Entretien entre M. Couve de Murville et M. Kadar.

kísérletet, valamint a magyar-amerikai kapcsolatok rendezését és a Szent Korona visszaszállítását eredményezte. A békeközvetítési kísérlet főképp a vietnámiak ellenállásán bukott meg, az NSZK-val való kapcsolatfelvétel pedig a szövetségi hírségen – bár amikor Moszkvából végül leállították a puhatolózást, a magyarok komolyan sértve érezték magukat.⁴⁴

Az ország belpolitikai megszilárdulását azonban kétségtelenül külpolitikai sikerek követték. A nyugatiak szívesen közeledtek Magyarországhoz, mint olyan kommunista országhoz, ami az évtized során a legtávolabbra keveredett a szovjet gazdasági és társadalmi modelltől. Kádár János 1965-ben azonban mindezt a megszkott komplexussal ekképp értékelte: „*Itt presztízsről van szó: ők mondják, hogy mi változtunk, mi lettünk liberálisabbak; mi mondjuk, hogy ők változtak, realisabbak lettek s ez játszott szerepet a megváltozott viszonyban. [...] A Magyar Népköztársaság létezik, azokon az elvi alapokon, amit a kommunisták akartak. Ők ezzel, mint reális valósággal, kénytelenek számolni.*”⁴⁵ A Varsói Szerződés Politikai Tanácsadó Testületében, ami tulajdonképpen a legfelsőbb kelet-európai egyeztető fórumnak számított, Magyarország már évek óta a helsinki folyamat mellett állt ki, vagyis egy összeurópai biztonsági konferencia összehívásáért. Ez a célkitűzés többször elakadt, majd újraindult, és végül csak a Kádár hathatós segítségével összehozott budapesti nyilatkozattal vált elérhetővé.⁴⁶ Az olykor túlzott igényekkel fellépő, olykor épphogy kissé passzív kádári külpolitikának soha nem volt akkora mozgástere, mint a nemzetközi karantén feloldása és a budapesti nyilatkozat elfogadása közötti időszakban. Onnantól kezdve ugyanis Csehszlovákia öt állam általi megszállása óvatosságra intette a magyar pártvezetést is. Legfontosabb célkitűzésük, a biztonsági konferencia összehívása végül sikerült, ezek után azonban a diplomácia lassabb fokozatra kapcsolt. Mi sem érzékelteti ezt jobban, minthogy Péter János nagyszabású dunai koncepciója, vagy az NSZK korai elismerése helyett végül a Magyar Népköztársaság és Bonn csak 1973-ban létesítettek diplomáciai kapcsolatokat, a német kérdés nagyhatalmi rendezését követően, a blokk országai közül utolsóként.⁴⁷ Nagyszabású terveinek köszönhetően Péter János azt is, hogy 1973-ban leváltották a Külügyminisztérium éléről, s helyét Puja Frigyes vette át. Puja már egy új ciklus embere volt, a reformokból való visszavételé. A hetvenes évek elején ugyan Kádár sikeresen leszerelte a Népköztársaságot balról előzni szándékozókat, ugyanakkor egyfajta visszarendeződés, osztályharcos megszilárdulás is látszott a korszakon. A Külügyminisztériumba 1976-ban bekerült Balogh András például arra emlékszik vissza, hogy egyik első feladatuként egy ismeretlen szerzőjű beszédtervezetet adtak oda neki véleményezésre. Balogh akkori értékelése szerint a szöveg „*teljesen használhatatlan*” volt, és „*leginkább az ötvenes évek TSZ-faliújságaira emlékeztet*”. Mint később kiderült, a szerző Puja Frigyes külügyminiszter volt, és az

⁴⁴ BÉKÉS (2004): 249-255.

⁴⁵ MOL-M-KS-288-32/1964./ 30. ő. e.

⁴⁶ KŐVÁRINÉ Ignáth Éva: Az 1969-es budapesti nyilatkozat helye az enyhülés időszakában. *Külügyi Szemle*, 2010/2. 175-191.

⁴⁷ BÉKÉS (2004): 252-255.

ENSZ közgyűlése előtt mondta volna el a beszédet. A kollégái mindezt viccesen úgy értékelték, hogy Balogh egy ideig nem lesz nagykövet.⁴⁸ Emellett azt is el kell mondani, hogy az európai biztonsági konferencia összehívásában mindvégig aktív közvetítő szerepet játszott a merev NDK-s és lengyel álláspont, valamint a rugalmas szovjet, magyar és román felek között, így nagyban hozzájárult a Helsinki-folyamathoz is.⁴⁹ Az európai biztonsági konferencia azért is mérföldkő, mert innen számíthatjuk a külpolitika professzionálissá válását is. A külpolitikai döntéshozatal továbbra is az MSZMP PB-ben történt, de a diplomáciai aprómunka azonban már a külügyben zajlott. Ahogy Békés Csaba fogalmaz, a tárgyalások már annyira sokoldalúak és sokrétűek voltak, hogy egyszerűen kicsúsztak a PB fennhatósága alól.⁵⁰

Az egyre hatékonyabb külüggyel a háta mögött, a Magyar Népköztársaság még mindig sok ballépést követett el – ezeknek a terepe azonban már nem annyira a kétoldalú kapcsolatok voltak, hanem a nemzetközi szervezetek. Magyarország 1968 - 1969-ben lett először az ENSZ Biztonsági Tanácsának nem-állandó tagja. 1971 őszén a frissen Tajvan helyére lépő népi kínai delegációt Csatorday Károly ENSZ nagykövet kínai nyelven köszöntötte, s ez szovjet kollégáinak a két ország közötti konfliktus miatt nem igazán tetszett. Egy másik alkalommal Szihanuk kambodzsai király beszélt országa leigázásáról és a Pol Pot-rendszer szörnyűségeiről, mire Halász András ideiglenes ügyvivő Pol Pot szálláscsinálójának nevezte, aki most ezt a méltatlan szerepet is eljátssza. Szihauk felugrott, és angol és francia nyelven azt kiabálta, hogy „*Kambodzsza soha nem lesz magyar csizma alatt.*”⁵¹

A hetvenes években így egy kicsit kisebb mozgástérrel, de továbbra is a kis ország lehetőségeit fürkészve működött tovább a magyar külpolitika. A hetvenes évekre egyébként a minisztérium és háttérszervei a különböző káderesítési ciklusoktól függetlenül is már professzionális apparátussal rendelkezett,⁵² bár természetesen a döntéshozatal továbbra is a Központi Bizottságé és Kádár Jánosé maradt. A külpolitika központjába a nyugati kétoldalú kapcsolatokat, 1973 után a német kapcsolatokat állították. A hetvenes évek közepén még egy magyar Rapacki-tervben is gondolkoztak, mely szerint demilitarizált övezetet hoztak volna létre Európa közepén. Magyarországról és más országokból távoztak volna a szovjet csapatok, az NSZK-ból pedig az amerikaiak. Ezt hátsó csatornákon keresztül Willy Brandt-tal is közölték, aki azonban budapesti látogatása alkalmával úgy kezdte a beszédét, hogy „*Magyarország ugyanolyan hű szövetséges Keleten, mint az NSZK Nyugaton*”, világosan jelezve ezzel, hogy – Balogh András szavaival – „*ezt a remekműnek gondolt dolgot ő balkáni ravaszkodásnak, suszterpolitikának*” tartotta.⁵³ A franciákkal

⁴⁸ Apáti-Tóth Kata interjúja Balogh Andrással. Terror Háza Múzeum archívuma. 40.55-44.05

⁴⁹ BÉKÉS Csaba: *A Helsinki-folyamat hatása a magyar külpolitikai gondolkodásra*. Idézi: PRITZ (2006).

⁵⁰ Uo.; A professzionalizálódásról továbbá: KALMÁR Melinda: *Ennivaló és hozomány. A kora Kádár-korszak ideológiája*. Magvető, Budapest, 1998.

⁵¹ KULCSÁR István: *Furcsaságok az ENSZ-ben. A magyar csizma*. 168 óra. 2010. július 16. <<http://m.168ora.hu/tudas/a-magyar-csizma-58685.html> >

⁵² Az 1945 utáni nomenklatúra alakulásáról lásd: HUSZÁR Tibor: *Az elittől a nomenklatúráig. Az intézményesített káderpolitika kialakulása Magyarországon (1945-1989)*. Corvina kiadó, Budapest, 2007.

⁵³ Apáti-Tóth Kata interjúja Balogh Andrással. Terror Háza Múzeum archívuma. 53.50' –1.02.00

azonban minden jól alakult, a látogatások egymást követték, az együttműködés a külpolitikán túl a gazdaságban is érvényesült. Kádár zászlóshajója továbbra is az ő „realista”, „reformált” rendszere, valamint Magyarország Helsinkiben játszott szerepe volt. Valery Giscard d’Estaing-nel folytatott beszélgetése során a következőket mondta: „Franciaország számunkra mindig világlátótornyot jelentett. Támogatuk Franciaország nyitási politikáját De Gaulle tábornok idejében és a közelmúltban [...] A helsinki szerződésre úgy tekintünk, hogy az nem valaminek a kezdete vagy vége. Mi Magyarországon – és ezt tudnia kell elnök úrnak – 1956 óta már megcsináltuk »Helsinki«, és ez a nemzeti realitásaink alapján működik. Mi mindig is el akartuk kerülni a sündisznó politikát, vagyis azt, hogy elszigetelve legyünk összegömbölyödve minden irányba kinyitott tüskékkel, és hermetikusan bezárva. [...] Ó, Elnök úr, bárcsak minden olyan jól alakulna, mint a mi belső enyhülésünk.”⁵⁴

Nem alakult azonban minden annyira jól. A Kádár-rendszert a hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején három helyen is nagy kihívások érték. Az egyik az ország finanszírozhatatlansága volt. Nagy sikernek számított azonban, hogy ezt külföldi bankokon keresztül meg tudták hitelezetni. Ennél is nagyobb problémát jelentett az egyre nagyobb legitimációs kihívás, ami a szomszédos országok magyarságával kapcsolatban érkezett. Amit 1957–1958. folyamán a legalább a blokkon belüli elismertség oltárán feláldoztak, most visszacsapott, hiszen a kádári rendszer legerősebb legitimációs kihívása érkezett a határon túlról, hogy ti. az anyaország védtelenül hagyja őket az elnyomó, nemzetiesítő törekvésekkel szemben, mindenhol, de leginkább a kommunista Romániában.⁵⁵ Kádár 1977-ben még találkozott egyszer Ceaușescuval Nagyváradon és Debrecenben, hogy a magyar kisebbség helyzetéről tanácskozzanak, de ez nem vezetett eredményre. Innentől kezdve azonban a magyar pártvezető mindenféle kapcsolatot került román kollégájával, nem találkozott vele, sőt, a szélesebb körű összejöveteleken is kerülte a társaságát. Ez természetesen ellenhatást idézett elő, de semmiképp nem segített a magyar kisebbségen. A kommunista Románia politikája végül az erdélyi falurombolási tervekhez vezetett.

Kádár harmadik nagy kihívása a kishidegháborúba való besodródás lehetősége volt. 1979-ben a NATO kettős határozata és Afganisztán szovjet megszállása következtében a két szuperhatalom újra kiélezett helyzetben találta magát, a blokkhűség pedig a nyolcvanas években megkövetelte, hogy ez a kis országok politikájára is hatással legyen. Kádár végül elérte, hogy az amerikai külügyminiszter, Alexander Haig látogatásának lemondásán, néhány dühös nyilatkozaton, valamint sportolóinknak az 1984-es Los Angeles-i olimpiától való visszatartásán túl nem lett komolyabb következménye a feszült periódusnak.⁵⁶ Hasonló esetek természetesen előfordultak még.

⁵⁴ AMAE Série Europe Sous série Hongrie, Carton 4490. Entretien en tête à tête de la République et de M. Janos Kadar, 15 novembre 1978. Idézi: GARADNAI Zoltán: *A francia-magyar kapcsolatok története 1975-1985 között*. Külügyi Szemle, 2011/2. 38-52. 41-42.

⁵⁵ PRITZ Pál: *Huszadik századi szomszédaink – némi történeti visszapillantással*. Külügyi Szemle, 2012/4. 130-131.

⁵⁶ BÉKÉS (2004): 257-274.

Egy 1981-es, nagyon jól sikerült, professzionális jelentés, mely a nemzetközi kapcsolatok ma is ismert nyelvét használja, különös kritikát váltott ki a minisztériumban, mely szerint a jelentés nagyon jó, csak annyira átveszi a kapitalista szóhasználatot, hogy komoly kételyt ébreszt, hogy szerzője el is hiszi azt, amit leírt.⁵⁷

Ekkor, a nyolcvanas évektől kezdve, és főképp a kishidegháború végével, 1985 után a magyar külpolitika már megszabadult a keleti blokk országaira általánosan jellemző kisebbségi komplexustól és a munkásmozgalmi retorika mögötti gyakran gyerekes Nyugat-vonzalomtól. Ha a hatvanas éveket a nagyszabású magyar tervek korának tartjuk, a szélesedő nemzetközi lehetőségek óvatos, láthatatlanságra törekvő kihasználása korának, a hetvenes éveket pedig a kétoldalú kapcsolatok lassú építésének, a nyolcvanas éveket joggal tekinthetjük a magyar külpolitikai teljesítmény beérésének is. A háttérintézményekkel, professzionális alkalmazottakkal működő Külügyminisztérium nagy utat tett meg azóta, hogy 1945 után Gyöngyösi János „*egészen váratlanul*” miniszter lett. Igaz, hogy az ország az egyoldalú függésből kétoldalú függésre váltott a külföldi hitelek felvételével, fizetőképessége végig fennmaradt, a különböző válságok nem látszottak meg Magyarországon belül, a magyar diplomácia pedig végül tényleges tekintélyt és súlyt ért el az európai országok között.

⁵⁷ „*Bush alelnök észak-afrikai és kelet-európai körútja*”, XIX-J-1-j, USA tük, 24. doboz, 005322.

